

LEOŠ JANÁČEK

KÁŤA KABANOVÁ

Nápěvky? Mně ta hudba jak zní z nástrojů, z literatury, ať je to třeba Beethoven, nebo kdokoli - má málo pravdy. Víte, bylo to nějak divné - když někdo na mne mluvil, já třeba jeho slovům nerozuměl, ale ten tónový spád. Já hned věděl, co je v něm: já věděl jak cítí, jestli lže, jestli je rozrušen, a když tak ten člověk se mnou mluvil - byl to konvenční hovor - já cítil, já to slyšel, že ten člověk uvnitř třeba pláče, tóny, tónový spád lidské mluvy, vůbec každého živoucího tvora měly pro mne nejhlubší pravdu. A vidíte; to byla má životní potřeba. Nápěvky sbírám od roku devětasádesátého - mám z nich obrovskou literaturu - víte to jsou moje okénka do duše - a co bych chtěl zdůraznit: právě pro dramatickou hudbu to má velký význam.

LEOŠ JANAČEK

Válka Habanova'

opera

Ze h. h. Ostravského Divadla

a představení vinné Církvi

složit

komponováno

Partitura

Červnová noc. Zarudlé záře ohňů se propalují do oblohy. Každé noci jiný barevný ostravský rytmus. Žluté světlo stolní lampy mlčí... Na psacím stole hudebně vědecké rozbor. Autoři — Vogel, Brod, Pala, Burghauser, Helfert, Burjanek, Štědroň, Hanák, Racek, Janáčkovy literární vyznání atd. Každý mi všechno co věděl, řekl, někdy jasně, někdy mezi řádky pošeptal. — Již několik nocí zde spolu sedáme. Zahnědlé prsty od cigaret pozvolna otáčejí stránky Kátina života. Triolové motivy Volhy, vlna za vlnou vibrují tichem. Nad hladinou posledního zrcadla bílé závoje mlh. „Hle stožáry na Volze čnely do výše a hladina Volhy byla tak bílá v záři měsíčné jako duše Kátina...“ Ticho. Po kolikáté se vracím na poslední stránky závěru. Uklidňující zavlnění. Konec. „Nějaká ženská skočila do vody“

Co se dělo v žárovišti Janáčkových tvořivých sil. Co to bylo za strašnou bouři v nitru Janáčkově, jaká vzdorná bouře, kterou Káťa rozbíjela mříže temnot, mříže carů a kupčících Kabanich.

Tragika Káti Kabanové není vnějšková. Je niterná. Její smrt vyvolává odpor ke lži „dobrých mravů“.

Hluboké operní drama není nikde zatíženo nehybností. Ve zkratce a rychlém spádu obsahuje bohatost dramatické podstaty. Jednotnost hudební linie jest zdůrazněna stálou gradací, vrcholící v závěrečné scéně. Cítíme, že tato opera byla napsána jedním dechem a že v její horoucí, vášnivě hudbě se nám otvírá pohled do nitra tvůrce v plném varu citového vzruchu zralého mistra. Janáček vzpomíná: „Paní, když jsem roku 1915 viděl vaše slzy — děcko na rukou, muže na vojně — bol, utrpení, zoufalství vaše vlilo se do mé vidiny Káti Kabanové. Zda stesk, žal vámi ve mně vzbuzený neleží v melodii? Ó, jistě, lkají jí housle.“

Jaké to byly oči paní Kamily co strhávaly Janáčka do vichřité bouře, té paní, co schytávala cikánata do svého srdce. A můžeme dojista připočíst k Janáčkovu rozhodnutí skládat Káfu i podíl toho, že v ní i sám před sebou hájil nejenom Kátinu, ale i svou svobodu milovat člověka podle svého srdce a odtrhnout se od toho, se kterým byl do té doby svázán.

...Šedivé ráno zvolna rozpouští zarudlé záře na obloze. Stále si kladu otázku. Proč? a jak? Káfa v Ostravě. V určité fázi na libretu vepsal Janáček do knížky Bouře i tyto velmi pozoruhodné poznámky na str. 55 nad textem: mlynář — najisto ke vztahu k Dikému, na str. 56 tamtéž: vdova po fojtovi, asi ve vztahu ke Kabaniše, na str. 57 opět nahoře: učitelský, ve vztahu ke Kuliginovi. Chtěl snad Janáček v některé fázi své práce přenést děj Bouře na své Lašsko? Ty moravské pararely nebyly viděny špatně. Nebo mu sloužily za doklad, že se i doma setkal s takovými typy? Zatím nemůžeme bezpečně odpovědět. Ale máme v těch poznámkách zato dosti bezpečný důkaz, že si byl Janáček dobře vědom třídního zařazení negativních postav dramatu. Lidé mu nebyli zlí jen ze své psychy, ale nejprv z důsledků třídních vztahů.

Měl jsem napsat článek o režii Káti Kabanové. Promiňte, že jsem psal o jedné noci, kdy triolové motivy Volhy zvolna procházely hlavou, kdy konve mléka probouzely den a stýdla káva...

Ilja Hylas

*Stožáry na Volze čněly výše a hladina
Volhy byla tak bílá v záři měsíčné
jako duše Katina . . .*

LEOŠ JANÁČEK

»Na paměť těch letních teplých nocí, klenby hvězdnaté nade mnou, bubláni Ondřejnice podobné třepotu milostnému, na paměť Vám, kteří jste byli svědky těch tichých nocí, a již věčně dřímáte...«

Na chválu rodného kraje, mojího Lašska půjdou mé partitury plny mihotavých not, laškovných nápěvků, švitořivých i zamyšlených do světa.

Ať rozsévají krásu a kouzli na tvářích usměv...«

Dílo Leoše Janáčka dnes proniká do celého světa. Vedle Dvořáka je nejhranějším českým skladatelem v cizině. Všechny světové scény uvádějí jeho opery. Nejen Pastorkyňa, která první už před lety zvítězila, ale i další opery — Káťa Kabanová, Liška Bystrouška, Věc Makropulos a Z mrtvého domu v nových a nových inscenacích s největšími světovými silami se těší úspěchu a získává rostoucí okruh obdivovatelů a nadšenců.

Stěžejní díla symfonická, jako Taras Bulba, Symfonieta, z komorních obě kvarteta a dechový kvintet Mládí, ze sborů především Maryčka Magdonová a Glagolská mše již náleží všude k oněm důvěrně známým článkům světové hudební literatury.

Jsou ještě v živé paměti léta, kdy Janáčková hudba se přijímala v cizině i u nás jako svérázný, poněkud vrtošivý projev bezprostřední současnosti. Zajímal se o ni několik stoupenců soudobého experimentování. Všimli si těch prvků Janáčkovy hudby, které hledali také u jiných modernistů — tzv. „nové výrazové prostředky“, jimiž skladatel porušoval stará osvědčená pravidla. Ovšem i tento jednostranný zájem se omezoval jen na velmi úzký okruh obecnstva. Velký, oficiální provoz hudební 20. a 30. let byl tenkrát ještě k Janáčkoví nevšímavý.

Po odstupu let — celého čtvrtstoletí — nemilosrdný zub času vykonal své dílo. Co mu neodolalo, zapadlo do zapomenutí. Ale Janáčkovu dílu ublížit nemohl. Z moderní tvorby se oddělilo zrno od plevele a toto zrno dává dnes novou úrodu. Janáček je jeho podstatnou součástí. Dnes se nám jeví jasně jak umělec, který přešel svou dobu a zahleděl se do budoucnosti.

Jeho operní dílo, jež tvoří podstatnou část jeho tvorby, je právě onou součástí, jež svou převratností a moderností prudce zasáhla do vývoje současné moderní hudební kultury.

Je zde tvůrcem nového melodicko-rytmického principu z náपěvků mluvy, tvůrcem živelné výrazovosti, neznámé náladovosti, je tvůrcem skladeb tendence výstražné, protestující, revoltující i manifestující — především však dramatikem osudů lidských.

Právě ve volbě operních námětů a jejím hudebním zpracováním přináší zcela nové podněty moderní opeře. Hledá v nich především člověka a stává se strhujícím pěvcem soucitu s trpícími, protestu proti násilníkům a křivdám.

Jedním z nejúchvatnějších zpěvů soucitu a protestu je opera Káťa Kabanová, psaná na námět A. N. Ostrovského Bouře. V údobí, kdy se Janáček začínal obírat námětem Bouře, umocňoval se v něm onen vášnivý vztah k Rusku, ruské kultuře, který dal vyrůst třem velkolepým dílům — symfonické rapsodii Taras Bulba a operám Káťa Kabanová, Z mrtvého domu. Též houslové sonátě, která je předznamenáním onoho vášnivého zpěvu Kátina.

Káťa Kabanová je v pořadí Janáčkových oper šestá. Byla komponována v letech 1919—1921, v letech obrovského rozmachu tvůrčích sil skladatelových. Libreto k opeře si napsal sám a právem patří k jedněm nejucelenějších a nejhudebnějších, na které Janáček kdy komponoval. Vytvořil dílo, jehož důsledně realistický charakter dramatický byl ještě zvýšen silou jeho hudby. Vroucí lyrismus, hluboká melodika, opírající svů citový a výrazový obsah o nápěvky mluvy. Svým neobyčejným smyslem dramatickým zde stupňuje účín hudby až do nejvyššího napětí

Od chmurného obrazu nevolnického Ruska v předehře, tichého nářku široké řeky Volhy, k vypjatému zpěvu Kátinu, jejímu rozloučení se životem, až konečně k nesmiřitelnému a prudkému útoku proti těm, kteří zahubili a udusili „paprsek světla“, jenž zasvitl do říše temna.

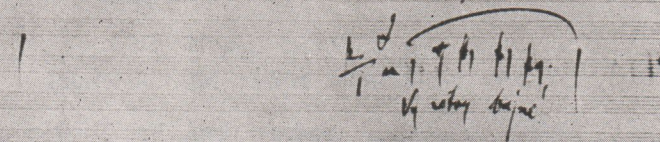
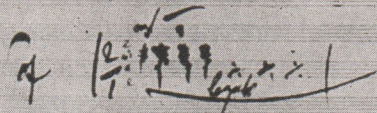
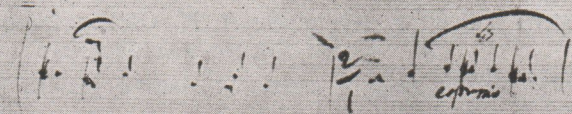

. . . ztrnulý akord nedohledné hladiny vodní . . .
zádumčivost a smutek jak by se jí zauzlil. Tichý stesk
a nářek široké Volhy. Chlad a mlha . . . už celý kraj
v přítmí zahalila. Nevíš, co se v něm rodí, co sténá,
pláče, žaluje, prosí. Myslíš; to je tenký hlas, to ústa
co žalují, oko co pláče, to ruce co v bolu se spínají,
to srdce co bolí . . .

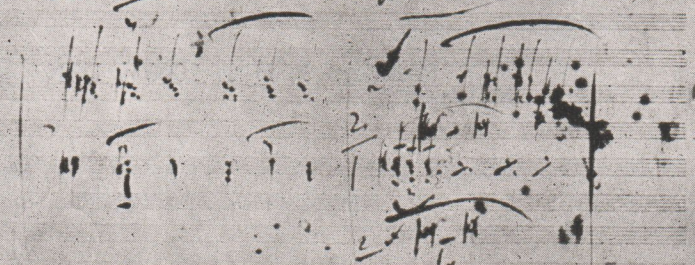
LEOŠ JANÁČEK

cresc.

crescendo

LEOŠ JANÁČEK:

KÁŤA KABANOVÁ

Opera o 3 dějstvích podle A. N. Ostrovského »Bouře«
na vlastní libreto skladatelovo

Vloženou úvodní píseň v proměně II. dějství přeložil Petr Bezruč

Dirigent: šéf opery Bohumil Gregor

Asistent dirigenta: Jan Štych

Sbormistr: J. R. Míša

Režie: Ilja Hylas

Asistent režie: Mil. Nekvasil

Scéna: zasloužilý umělec prof. Fr. Tröster j. h.

Kostýmy: Bedřiška Ustohalová

Premiéra 1. října 1960 v DZN

Dikoj	Zasl. umělec Jiří Herold Karel Průša
Boris	Josef Lindauer Jiří Zahradníček
Kabanicha	Alice Spohrová
Tichon	Lubomír Procházka
Katěrina	Eva Gebauerová Milada Šafránková
Kudrjáš	Josef Kožušník Josef Lindauer
Varvara	Jitka Pavlová Dagmar Průšová
Kuligin	Rudolf Kasl Miloslav Nekvasil
Glaša	Ema Figurová Božena Šrámková
Fekluša	Marie Lukášová
Pozdní chodec	Ladislav Stankievič
Žena	Dana Vojnarová Jarmila Psotková

Inspiciant: Jaroslav Deršák, Karel Štverák
Napovídá: Karel Raška

Handwritten musical notation on staves. The notation includes various notes, rests, and bar lines, with some additional markings above the staves.

Je suis un homme libre

Je suis un homme libre
Je suis un homme libre

Handwritten musical notation on staves. The notation includes various notes, rests, and bar lines, with some additional markings above the staves.

KATĚŘINA:

*Ach, ty noci, jak jsou mi těžké! Všichni jdou spát - tak lehce,
i já jdu! Ale, jak bych se do mohyly kladla. Ta hrůza potmě!
Nějaký hluk!*

*A to zpívání! - Jako by někoho pochovávali! A člověk je rád,
když konečně je světlo!*

*Říká se, že takové ženské zabíjeli! - Kdyby mne tak vzali a hodili
do Volhy! Ale tak žij, žij! Žij, žij! A muč se se svým hříchem!
Však už jsem zmučena! - A dlouho-li mám se mučit? - Nu,
nač mám tu ještě žít? - Nu nač? - Nic nepotřebuji. Nic mi
není milo! Ani to boží světlo mi není milo. Ale smrt nepřichází!
Toužíš po ní - ona nepřichází. Ať vidím cokoli, ať slyším cokoli,
jenom tady, tady to bolí!*

(Úryvek Kátina monologu z posledního dějství)

(Původní znění překladu Petra Bezruče ukrajinské písně vložené Leošem Janáčkem
do proměny II. dějství opery »Káťa Kabanová«.)

PÍSEŇ KUDRJÁŠOVA

Po zahrádce děvucha se švarná procházela
do potoka na své líce ruměná hleděla.
Chodí za ní, chodí za ní švarný šuhaj ze vsi,
drahé dárky kupované v městě za ní nosí.
Za dukáty za červené svoje dárky volí,
sukénky to, šatečky to, botečky sobolí.

Ej, půjdu já mladušinká na trh pohlédnouti
a co se mně líbit bude, koupím na své pouti.
Ej, koupím já mladušinká voňavé dvě máty
zasadím já obě máty podle svojí chaty.
Nedeptej jich, švarný šuhaj, pod svýma nohama.
ne pro tebe sadila já, aniž zalívala.

Kalinu má z jedné strany
z druhé střemchu ztepilou
a koníka veselého.
poslušného za sebou.

Petr Bezruč

OBSAH :

I. dějství . Těžko se žije mladým lidem ve vsi Kalinově. Svého mladého synovce Borise spoutává svými penězi kupec Dikoj, mladou Káfu, vyrostlou v laskavých poměrech u matky, týrá její tchyně Kabanová. Kátin muž Tichon je slaboch, před matkou se kloní, ženy se nedovede zastat a za matčinými zády se opíjí. Není divu, že jak Boris, tak Káfa, i schovanka Kabanových Varvara a učitel-chemik Kudrjaš se bouří proti tyranii starých. Boris se zamiluje do Káti a jejich drama počíná ve chvíli, kdy Tichon na příkaz své matky musí odjet na trh do Kazaně. — Proměna : V domě Kabanových je dusno a těžko. Takový rozdíl proti ovzduší, v němž vyrostla Káfa. Cítí v sobě růst lásku k jinému člověku, k muži docela jinému než Tichon. Ten tupě poslouchá matku, ženu ponižuje a odjíždí, ponecháváje Kátu samotnou.

II. dějství : Nemine dne, aby stará Kabanová nedráždila Káfu křikem a vádou, nepomínáním k pokoře před mužem i tchyní. Kátino hoře dojme i Varvaru, sestru Tichonovu. Co na tom, že je Káfa vdaná, když si Tichon její lásky nezaslouží? Jen ať se nevzpírá lásce k jinému — je to jen spravedlivá odplata za všechna přikoří! A Varvara ukradne staré Kabanové klíč od vrátek na zahradu a dá jej Kátě, která se jen děsí, do jakého neštěstí se vše řítí. Ale v čem to musí žít! Jací jsou to lidé, třebaš kupec Dikoj. Takoví jsou přátelé staré Kabanichy!

Proměna : Varvara smluvila noční dostaveníčko v sadě. Nejdříve se tu objeví Kudrjáš a hned za ním Boris, celý rozechvělý, že se tu má poprvé setkat s Kátou. Mladým, bezstarostným milencům, Varvaše s Kudrjášem, je lehké, oba jsou svobodní — vesele, běží dolů k Volze, ale Káta? Zahání Borise, chce se zachránit před svým citem, ale láska ji přemáhá a z touhy po štěstí vrhá se Borisovi přece do náruče.

III. dějství : Pod klenbou starého domu na břehu Volhy skrývají se lidé před deštěm a bouřkou. Setká se tu i Varvara s Borisem. Je jí úzko. Káta se od příjezdu mužova změnila, je nejistá, oči šílené, všem už je to nápadné, i matce. Co se stane, jestli na sebe všecko poví! — Varvara se nebojí marně. Za bouře padá na zem před Tichonem a Kabanichou a všemi lidmi a přiznává se ke své nevěře. — Proměna : Je čím dál hůř. Zpověď Kátě nepomohla. Vyznala svůj hřích, ale cit svůj nezlomila. Stále stejně miluje Borise, stále stejně utká před Tichonem, až sem, na pustý břeh Volhy. Varvara se domluvila s Kudrjášem o útěku do Moskvy, ale pro Kátu není úniku. Není schopna žít v takové temnotě, pokrytectví a lži. Srdce ji bolí, touží jen po smrti, mučí sama sebe. Přece se ještě jednou setkává s Borisem. Co se dovídá, je hořké. Borise vyhání strýc Dikoj až na Sibiř. A Káta, odhodlána — loučí se se životem. Odmítá žít bez lásky, ve světě bez paprsků světla.

Leoš Janáček: Káta Kabanová. — Program vydalo Státní divadlo v Ostravě v redakci
prom. hist. Evy Sýkorové. Fotografie Fr. Krasl. Grafická úprava Bedřiška Ustohalová.
Typografická spolupráce R. Mikeska. — Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p.,
Olomouc, závod Ostrava, provozovna 22, Ostrava 1, Hollarova 14.

T 15-02206

Cena 2 Kčs